

سایه فضای مجازی بر زندگی واقعی

بسیاری از ما قبل از خواب و بعد از بیدار شدن اطلاعات و اخبار را مرور می‌کنیم، به رستوران‌هایی می‌رویم که صفحه‌های پرطرفدار دارند، لباس‌هایمان را به صورت آنلاین سفارش می‌دهیم....

بسیاری از ما قبل از خواب و بعد از بیدار شدن اطلاعات و اخبار را مرور می‌کنیم، به رستوران‌ها می‌رویم، صفحه‌های پرطرفدار دارند، لباس‌ها می‌خریم، ارتباطات و دوستی‌ها گسترده، اما کم‌عمق را تجربه می‌کنیم و خلاصه در این چند وقتی که زندگی به دو جهان واقعی و مجازی تقسیم شده، همه چیز تغییر کرده است؛ تقریباً همه آن چیزهایی که در مجموعه سبک زندگی می‌گنجد.

مثل هر تغییری، عوض شدن سبک زندگی تحت تاثیر فضای مجازی فرصت‌ها و تهدیدهایی در پی دارد که درباره آنها با کارشناسان و متخصصان گفت‌وگو کرده‌ایم.

تغییر در نظام خانواده

حجت‌الاسلام محمدرضا سالاری، روان‌شناس، مشاور خانواده و عضو هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، سبک زندگی را شامل مجموعه وسیعی از مولفه‌ها و شیوه‌ها با ابعاد متعدد می‌داند که عمدتاً در نهاد خانواده تعریف می‌شود یا ریشه در آن دارد و تشریح می‌کند که چطور فضای مجازی در این مولفه‌ها تغییراتی ایجاد کرده است.

این روان‌شناس با اشاره به تاثیر فضای مجازی بر خانواده، فضای سیاسی اجتماعی و ارتباطات شخصی و حرفه‌ای افراد، درباره تعدادی از این تغییرات به جام‌جم می‌گوید: تغییر شکل روابط خویشاوندی، تسهیل ارتباطات، امکان ارتباط خارج از چارچوب خانواده، تعامل‌های مجازی، رقابت‌های تجمل‌گرایانه، ارتباطات تعریف نشده، سلب آرامش و بسیاری آسیب‌های دیگر حاصل این فضاست و در عین حال، آگاهی از حال و احوال بستگان و دوستان، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، ارتباطات سریع و قدرت انتخاب بیشتر از جمله فرصت‌ها و امکانات آن است.

از نگاه این پژوهشگر، تاثیر فضای مجازی چه مثبت، چه منفی در نهاد خانواده به هر شکل باشد، به تمام ارکان جامعه تعمیم پیدا می‌کند.

سالاری فرضمن تاکید بر لزوم مدیریت حضور در فضای مجازی به چند نکته اشاره می‌کند: اولین کاری که لازم است انجام بدهیم، مدیریت زمان است. در گام بعدی باید حضور در فضای مجازی را کنترل و از برخی سایت‌ها، گروه‌ها و کانال‌ها پرهیز کنیم یا به عبارتی انتخاب‌کننده باشیم نه منفعل. در نهایت یاد بگیریم چطور از حریم شخصی خود در این فضا مراقبت کنیم.

از نگاه این متخصص فقه و روان‌شناسی، مدیریت حضور در فضای مجازی و تعمق درباره چگونگی بهره‌برداری از امکانات و خدمات آن، کمک می‌کند که سبک زندگی از این فضا تاثیرات مثبت بگیرد، اما با توجه به گستردگی شئونی که فضای مجازی به آنها راه پیدا کرده، کنترل و مدیریتش دقت ویژه می‌طلبد.

ابزار غربی، سبک زندگی غربی

فضای مجازی محصول تکنولوژی ارتباطات و مخلوق جهان غرب است که از نگاه دکتر علی‌اصغر کیا، براساس مولفه‌های همان فرهنگ و برای پاسخگویی به نیازها و خواسته‌ها طراحی شده است.

به اعتقاد این متخصص علوم ارتباطات، فضای مجازی قطعاً شیوه و سبک رفتار غربی را در ذات خود دارد، اما در عین حال، امکانات و فرصت‌هایی در اختیار می‌گذارد که بهره‌برداری از آنها مفید است.

کیا در این باره توضیح می‌دهد؛ رفتارهای اجتماعی، ارتباطات فردی و اجتماعی، نوع پوشش، خوراک، تفریح و ازدواج در مجموعه سبک زندگی می‌گنجد که نحوه رفتار اعضای جامعه را مشخص می‌کند. فضای مجازی می‌تواند بر تک‌تک این موارد و حتی بیشتر از آن تاثیر بگذارد.

از نگاه این استاد ارتباطات، تکنولوژی‌های ارتباطی توانسته است به‌طور کلی سبک زندگی سنتی را به سبک زندگی مدرن تغییر دهد.

وی درباره جنبه‌های مثبت و منفی سبک زندگی مدرن می‌گوید: آثار مخرب روحی و جسمی، نوع غذا، پوشش، سن ازدواج، تفریحات و حتی ارتباطات ما تغییر کرده است. خانواده‌های یکپارچه دیروز حالا در کنار هم، اما جدا زندگی می‌کنند. شکل روابط عوض شده؛ عمق آنها کم شده و در عوض گستردگی زیادی پیدا کرده است. در مجموع، جامعه امروز ایران به جوامع غربی شباهت بیشتری پیدا کرده است.

کیا همچنین تاثیرات مثبت فضای مجازی و امکانات آن را غیرقابل انکار می‌داند و توضیح می‌دهد: در زمینه آموزش‌های مجازی، شکل‌گیری مدارس و دانشگاه‌های هوشمند، مسائل بانکی، امور تجاری و اطلاع‌رسانی اتفاقات فوق‌العاده؛ ای‌ریخ داده و نمی‌توان تاثیر شگفت‌انگیز فضای مجازی را در این موارد انکار کرد.

تغییر شتابان به سمت مدرنیته

با ظهور فضای مجازی نه شیوه‌های برآوردن نیازهای اولیه مانند تهیه خوراک و پوشاک مانند گذشته است و نه حتی دریافت آموزش مربوط به زندگی. این تغییر در سبک زندگی، چیزی است که دکتر داوود صفایی آن را گذر از سنت به مدرنیته می‌داند که حالا با وجود فضای مجازی، شتابی فوق‌العاده پیدا کرده است.

این کارشناس ارتباطات، تاثیرات فضای مجازی بر سبک زندگی اقشار مختلف را متفاوت می‌داند و در این باره توضیح می‌دهد: روستاهای مرفه که کشاورزی در آنها رونق دارد و به فضای مجازی دسترسی پیدا کرده‌اند، از این فضا متاثر شده‌اند، گروه‌های شهری فقیر و مردم شهرها و شهرستان‌های کم امکانات به شکل دیگری تاثیر گرفته و نفوذ فضای مجازی بر طبقه متوسط شهری شکل خاص خود را داشته است.

به اعتقاد صفایی، مردم روستاها، کانال‌ها و گروه‌هایی دارند که جوان‌ترها، نخبه‌ها و حتی کسانی که زادگاه خودشان یا پدر و مادرشان در این روستا بوده، اما ساکن شهرهای دیگر یا حتی خارج از کشور هستند در این گروه‌ها عضو می‌شوند و بر سبک زندگی، تفکر و فرهنگ یکدیگر تاثیر می‌گذارند.

ساکنان شهرهای کوچک یا حاشیه شهرهای بزرگ از نگاه این کارشناس ارتباطات از فضای مجازی به عنوان رسانه‌ای استفاده می‌کنند که به کمک آن یاد می‌گیرند، اطلاع‌رسانی می‌کنند، به دنبال همدم و سنگ صبور می‌گردند و در آن رویاها، نیازها و آرزوهایشان را دنبال می‌کنند.

و در نهایت به گفته صفایی، طبقه متوسط شهری از فضای مجازی در هر زمینه‌ای به عنوان منبع اطلاعاتی استفاده می‌کند و با ظهور این پدیده، دیگر مشاور و مرجع این قشر برای یادگیری سبک زندگی، خانواده نیست. وی توضیح می‌دهد: نسلی که درباره موضوعات مختلف از پدر بزرگ و مادر بزرگ یا بزرگی در خانواده‌اش نقل قول می‌کرد حالا سخنان فلان جامعه‌شناس مطرح یا بهمان استاد مطرح جامعه‌شناسی یا دیدگاه‌های کارشناسان اقتصادی را بازگو می‌کند.

از نگاه این متخصص، حالا دیگر ارتباطات از مرزهای ملی عبور کرده و این می‌تواند براساس نوع انتخاب کاربران درست یا غلط باشد.

به اعتقاد دکتر صفایی، هنوز مردم ما متاثر از خانواده و دوستان هستند و در گروه‌ها، کانال‌ها و صفحاتی عضو می‌شوند که اطرافیان معرفی و ترویج می‌کنند. وی تاکید می‌کند: به مرور مردم گزینشگر خواهند شد و برایشان مهم خواهد شد که از این بازار بزرگ رسانه‌ای، محتوا را انتخاب کنند. در این شرایط لازم است کسانی که دغدغه فرهنگ دارند، کاربران را در انتخاب‌های درست راهنمایی کنند.

صفای می‌افزاید؛ در آستانه یک تحول هستیم. حسن ماجرا این است که در گذشته نمانده‌ایم، اما نمی‌دانیم چه آینده‌ای پیش روست. تنوع گسترده است و امکان کنترل بسیار محدود. بنابراین باید به انتخاب و گزینش؛ مخاطبان کمک کرد.

آذر مهاجر

رادیو و تلویزیون